

**ЗБІРНИК ДОКУМЕНТІВ ПРО УЧАСТЬ УКРАЇНИ У ВІЙНІ 1812 РОКУ:
ПРОЕКТ (1945) ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ (1948) В ОЦІНЮВАННІ
СУЧАСНИКІВ**

У статті автор розглядає історію укладання першого й єдиного збірника документів про участь України у війні 1812 р. з Наполеоном, проводить порівнювальний аналіз видання 1948 р. і збереженого авторського проекту 1945 р., оцінює внесок укладачів — українських радянських істориків Григорія Гербільського та Вячеслава Стрельського — у вивчення теми.

Ключові слова: війна 1812 року, документи, проект, видання.

В статье автор рассматривает историю составления первого и единственного сборника документов об участии Украины в войне с Наполеоном 1812 года, проводит сравнительный анализ издания 1948 года и сохранившегося авторского проекта 1945 года, оценивает вклад составителей — украинских советских историков Григория Гербильского и Вячеслава Стрельского — в изучение темы.

Ключевые слова: война 1812 года, документы, проект, издание.

In the following article, the author reviews the history of compilation of the first and only collection of documents on Ukraine's participation in the war of 1812 against Napoleon, conducts a comparative analysis of the 1948 publication and the extant 1945 original project, evaluates the contribution of the compilers — Soviet Ukrainian historians Hryhorii Herbil'skyi and Viacheslav Strel'skyi — to the study of the subject.

Keywords: war of 1812, documents, project, publication.

З-поміж україномовних видань, присвячених війні з Наполеоном, збірник документів «Український народ у Вітчизняній війні 1812 року» (1948) посідає особливе місце головню як перше і наразі єдине окреме археографічне видання на цю тему¹. Позитивні сторони і недоліки збірника невдовзі після його виходу у світ детально проаналізував молодий московський історик-архівіст, згодом відомий учений Валентин Іванович Вяликов (1950)². Пильну увагу цьому виданню приділяли радянські історіографи Вітчизняної війни, зокрема Борис Сергійович Абаліхін, який вивчав проблему участі українців у Вітчизняній війні 1812 року³. Нині єдиним істориком, котрий послідовно досліджує українську історіографію війни 1812 р., є харківський учений Сергій Васильович Потрашков. Його перу належить цикл статей на цю тему, опублікованих у збірниках матеріалів міжнародних наукових конференцій, присвячених темі Вітчизняної війни 1812 року,

які проходять у Бородіно (РФ). В одній із них С. Потрашков дав свою оцінку праць радянських істориків, і серед них авторів-упорядників збірника — Григорія Юлійовича Гербільського (1904–1991) та В'ячеслава Ілліча Стрельського (1910–1983)⁴.

На документальні матеріали збірника в повоєнний період активно посилалися як українські, так і російські історики. Проте на сьогодні це видання виявилось призабутим. Досить зауважити, що в матеріалах луцької конференції «Україна і Волинь у наполеонівських війнах», присвяченої 200-річчю війни 1812 року (м. Луцьк, 11–12.05.2012) посилання на збірник знаходимо лише в одній публікації⁵. Навіть у великій ґрунтовній статті до 100-річчя від дня народження відомого історика-архівіста і джерелознавця В. Стрельського, котрий був одним з упорядників збірника, ця його праця взагалі не згадується⁶. А цей збірник був одним із перших українських наукових видань повоєнного часу і готувався до друку в той час, коли В. Стрельський був начальником науково-методичного відділу Архівного управління НКВС УРСР, а згодом директором Центрального державного історичного архіву України в Києві.

Ще один показовий приклад: у переліку літератури і джерел до статті «Війна 1812 року» в «Енциклопедії історії України» видання вказане лише за назвою, без зазначення того, що йдеться про збірник документів. У бібліографічному описі відсутні навіть прізвища упорядників⁷, а Г. Гербільський — взагалі не внесений до корпусу персоналій енциклопедії.

Збірник документів, підготовлений у стінах Центрального державного історичного архіву України в Києві, вийшов друком 1948 року. На перший погляд може видатися, що підготовка видання тривала в повоєнний час, коли вже загалом були впорядковані й обліковані колекції архівних документів, а державні чиновники були зацікавлені в опублікуванні якнайповнішого корпусу документів про війну, у котрій, як підкреслювала офіційна історіографія, український народ боровся проти ненависного ворога пліч-о-пліч з російським народом. Насправді ж, як свідчать опрацьовані авторкою документи Центрального державного історичного архіву України в Києві (далі — ЦДІАУК), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (далі — ЦДАВОУ), Державного архіву м. Києва (далі — ДАК), обставини, в яких тривала праця над виявленням та опрацюванням документів, підготовкою збірника до друку, були вельми несприятливими.

Зауважимо, що критична оцінка опублікованого доробку дослідника зазвичай не передбачає вивчення конкретних обставин, які впливали на його наукові студії, хоча, на думку авторки даної розвідки, це також може становити інтерес для історіографа і при тому впливати на об'єктивність висновків. До того ж, критики оцінюють остаточний продукт наукової праці у вигляді публікації, і при тому вважається, що автор чи автори оприлюднили свою власну думку. Первісний рукописний варіант, як звичайно, до уваги не береться, хоча в деяких випадках він може виявитися не менш цікавим, аніж той, що вийшов друком. В усякому разі, зафіксована у згаданих архівах історія створення збірника документів «Український народ у Вітчизняній війні 1812 року», на думку авторки цих рядків, підтверджує усе раніше тут сказане.

Як відомо, заснування Центрального державного історичного архіву України в Києві було заплановано на 1941 рік, однак напад гітлерівської Німеччини на Радянський Союз затримав створення цього архівосховища. Фактично робота над його заснуванням розпочалося з весни 1944 року. Архівний фонд ЦДІАУК мали скласти колекції Центрального архіву давніх актів у м. Києві, частина фондів Центрального архіву революції у м. Харкові та Київського обласного історичного архіву. На незначний чисельно колектив покладалися відповідальні завдання — організація архівосховища, облік, концентрація та науково-технічне опрацювання документів, складання описів і покажчиків, відкриття читальної зали, видача архівних довідок та копій документів тощо. Науково-дослідне розроблення архівних джерел, своєю чергою, передбачало складання та публікування путівників і збірників документів, написання монографій, статей. І все це в умовах, коли непристосовані приміщення архіву не мали потрібного обладнання, та електричного освітлення, не опалювалися. З усіх приміщень архівосховища топили грубку лише в одній кімнаті (працівники архіву на чолі з директором рубали дерева для заготівлі дров. — *О.П.*). У кімнатах і коридорах лежали нерозібрані, складені штабелями папки та коробки з документами. Тим часом треба було прийняти архівні збірки, що поверталися з місць евакуації.

Штат архіву не був укомплектований. Бракувало висококваліфікованих фахівців. З 15 наукових працівників станом на 1 січня 1945 року вищу освіту мали лише 8 осіб⁸.

З 1944 р. до жовтня 1945 р. архів очолював відомий уже тоді історик та етнограф Кость Григорович Гуслистий (1902–1973). Саме він прийняв у вересні 1944 р. на роботу випускника Дніпропетровського інституту народної освіти (1928) та аспірантури Ленінградського державного університету (1944) Григорія Гербільського⁹. Г. Гербільський мав не лише добру освіту, а й досвід архівної праці: упродовж 1932–1938 рр. працював у Дніпропетровському історичному архіві старшим науковим співробітником та заступником директора з наукової роботи. Перші його публікації були підготовлені на документальних матеріалах цього архіву¹⁰. У ЦДІАУК Г. Гербільському доручили укласти збірник документів про участь українців у Вітчизняній війні 1812 року. Над збірником він працював разом із В. Стрельським, випускником Московського історико-архівного інституту. На час описуваних подій В. Стрельський був уже відомим фахівцем архівної справи із значним досвідом роботи¹¹. У 1944 р. він очолював науково-методичний відділ Архівного управління НКВС, а з жовтня 1945 р. замінив К. Гуслистого на посаді директора ЦДІАУК і очолював архів до липня 1947 року¹². (У літературі іноді зустрічаються помилкові твердження про те, що В. Стрельський став директором архіву в 1944 році. — *О.П.*)

Дослідників єднали спільні інтереси: В. Стрельський 1942 року, працюючи в евакуації в Омську, видав брошуру про участь сибіряків у війні 1812 р.¹³ Г. Гербільський, перебуваючи під час війни в Саратові, написав брошуру про українські козацькі полки та українське ополчення у тій же війні¹⁴. Вочевидь, він і вніс пропозицію про необхідність опублікування документів з цієї тематики.

Наприкінці 1944 р. у київських архівах упорядники підбрали 100 документів. Із Чернігова одержали копії 50 документів. Ще 12 документів Г. Гербильський відібрав під час відрядження з фондів Харківського філіалу ЦДІА УРСР¹⁵. Питання про відрядження до російських архівів для відбору та опрацювання оригінальних документів взагалі не ставилося.

Підготовка збірника тривала і наступного року одночасно з виконанням інших необхідних завдань щодо впорядкування архівних колекцій. У звіті про діяльність архіву за 1945 рік зазначалося, що ЦДІА УРСР у Києві спільно з УДА НКВС УРСР підготував збірник «Участь України у Вітчизняній війні 1812 року»¹⁶.

У 1946 р. Архівне управління Міністерства внутрішніх справ УРСР підготувало «П'ятирічний план науково-дослідної роботи державних архівів Української РСР (1946–1950)». План був опублікований у вигляді брошури і призначений лише для внутрішнього користування¹⁷. В окремих тематичних розділах перераховувалися майбутні публікації. У розділі «Воєнне минуле українського народу» був зазначений збірник документів «Україна у Вітчизняній війні 1812 року», але конкретний термін друку не вказувався.

У звіті про діяльність ЦДІАУК за 1946 рік повідомлялося про передання до друку збірника «Участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 року» обсягом 15 друкованих аркушів¹⁸.

Здавалося б, що тепер, коли видання збірника передбачено затвердженням планом, текст підготовлений і відданий до друку, поява книжки саме в 1946 році є вирішеною справою. Однак так не сталося. Збірник не був опублікований ані в 1946, ані в 1947 роках.

У звіті про діяльність ЦДІАУК за 1947 рік знову повідомлялося, що збірник зданий до друку¹⁹. Він побачив світ наступного, 1948 р., але у значно меншому обсязі — 9,2 друкованих аркушів²⁰ замість запланованих 15.

Документи збірника були погруповані в розділах, котрі, як слушно зауважив С. Потрашков, визначили пізніше основні напрями дослідження теми участі українського народу у війні 1812 року²¹, а саме:

- I. Формування козачих полків на Україні.
- II. Організація ополчення на Україні.
- III. Українці-добровольці Вітчизняної війни 1812 року.
- IV. Участь українського народу у забезпеченні фронту і тилу російської армії.
- V. Українські військові частини у воєнних діях російської армії та партизанських загонів.

VI. Бойові подвиги українців-воїнів російської армії.

Перший, другий та п'ятий розділи мали підрозділи. Окрім передмови і списку вживаних скорочень, збірник містив також іменний та бібліографічний покажчики.

На думку упорядників, «питання участі українського народу у Вітчизняній війні 1812 року потребує уважного і докладного вивчення радянською історичною наукою на підставі критичного перегляду наукової спадщини, виявлення та опублікування нових історичних джерел»²².

У виданні було вміщено 170 позицій документальних матеріалів. Менша частина — 76 позицій — представляла неопубліковані документи українських архівів, хоча, як зазначалося раніше, уже наприкінці 1944 р. упорядники підібрали 162 документи. Опублікований збірник містив 48 документів Центрального державного історичного архіву, 17 документів Чернігівського облдержархіву та його філій у Ніжині і Прилуках, 7 документів з Харківського та 4 документи з Одеського облдержархівів. Розподіл уперше опублікованих документів був такий: у першому розділі — 22 документи, у другому — 18, у третьому — 17, у четвертому — 19. П'ятий розділ не містив уперше опублікованих архівних документів.

Більшу частину вміщених у збірнику матеріалів представляли документи, опубліковані у виданнях XIX — початку XX ст. Наприклад: «Записки императорского Одесского общества истории и древностей» (1913), «Чтения в историческом обществе Нестора-летописца» (1891), «Киевская старина» (1905), «Труды Черниговской архивной комиссии» (1913), «Журнал императорского русского военно-исторического общества» (1914) та ін. Значна кількість матеріалів була запозичена з багатотомного видання «Отечественная война 1812 г. Материалы военно-ученого архива Генерального штаба».

У зв'язку з ухваленим рішенням про зменшення обсягу збірника більш як на третину ретельно виконану працю спішно переробляли. Зазначимо, що 1946 р., після завершення укладання збірника, Г. Гербільський звільнився з посади в архіві. З вересня 1946 р. він жив і працював у Львові. Відсутність на місці одного з упорядників ускладнювала ситуацію. До того ж, у липні 1947 р. В. Стрельський також звільнився з архіву й остаточно перейшов на роботу до Київського держуніверситету. (Звільнення було пов'язане з переглядом питання про арешт і розстріл у 1937 р. батька В. Стрельського. Див. особову справу В. Стрельського в ЦДАУК²³. — *О.П.*)

Ці обставини не могли не позначитися на якості видання. Рецензент В. Вяликов у журналі «Вопросы истории» високо оцінив сам факт появи збірника документів та працю упорядників. При тому, однак, критикував їх, зокрема за те, що в ряді випадків вони працювали з опублікованими копіями, а не з оригіналами документів, вказував на огріхи, що стосувалися науково-довідкового апарату²⁴. Пізніше упорядникам закидали недостатньо повний корпус опублікованих документів²⁵, зокрема розділу про бойові дії ополчення. Вочевидь, це був закономірний результат тих складних, несприятливих умов, в яких готувалося видання.

Проте, незважаючи на зазначені недоліки, факт появи збірника, як зауважували російські та українські історики, став «важливою віхою» у вивченні історії українського ополчення у війні з Наполеоном²⁶.

Збірник вартий уваги також як приклад одного з перших повоєнних археографічних видань. Після його виходу у світ на засіданні наукової ради Архівного управління (25.09.1948) зазначалося, що «проведене обговорення на нараді наукових співробітників за участю працівників Інституту історії АН УРСР, Університету та філіалу ІМЕЛ (Інститут Маркса–Енгельса–Леніна. — *О.П.*),

показало, що ці збірники (у 1948 р. був виданий також збірник документів про Устима Кармелюка. — *О.П.*) укладені та археографічно оформлені на більш високому науковому рівні»²⁷. Доповідач для порівняння звернув увагу на те, що «такі науково-дослідні установи республіки, як філіал ІМЕЛу, Інститут історії Академії наук УРСР ще не видали жодного збірника документів і жодної монографії. На цьому фоні архівні органи України знаходяться у вигіднішому положенні у видавничій роботі республіки»²⁸. Відомий український радянський фахівець у галузі архівної справи Семен Олексійович Яковлев, даючи оцінку цьому виданню, відзначав, що «археографічна обробка (документів збірника. — *О.П.*) відповідає основним правилам публікації документів»²⁹.

Отже, збірник був укладений згідно з існуючими на той час приписами археографії. Тому критичні зауваження С. Потрашкова³⁰ щодо відсутності ініціалів біля окремих прізвищ в іменному покажчику, на нашу думку, є неслухними. Коли в документі вказувалося прізвище особи без зазначення імені та по батькові, так само це подавалося і в іменному покажчику. У тому неважко переконатися, переглядаючи збірник. Водночас не можна погодитися із зауваженням рецензента щодо неповноти бібліографічних відомостей в описі окремих видань³¹.

Праця над збірником документів означала для упорядників щось більше, аніж добросовісне виконання поставленого завдання. Мабуть, тому й зберіг В'ячеслав Ілліч у своєму приватному архіві підготовлений 1945 р. первісний варіант, а незадовго перед смертю разом з іншими документальними матеріалами передав його на збереження до Державного архіву міста Києва. (Після його смерті донька Лариса В'ячеславівна Шевченко значно поповнила особовий фонд історика, передавши до архіву нові матеріали. — *О.П.*). Згаданий проект налічує 365 аркушів машинописного тексту³².

Проект 1945 р. передбачав, окрім вказаних раніше, ще два розділи, які були вилучені при підготовці скороченого варіанту збірника: «Будівництво стратегічних об'єктів проти ворожого вторгнення у районі Києва»; «Вітчизняна війна 1812 року в художній літературі та народній творчості українського народу». Останній розділ охоплював п'ять творів: «Пісню про Платона/Платова», записану О. Бачинським у 1886 р. (арк. 324–326), «Оду на вигнання французів з Росії» з видання «Киевской старины» 1886 р. (арк. 326–332), уривок із повісті Т. Шевченка «Близнецы» (арк. 333–334), уривок з вірша К. Рилєєва «Партизаны» (арк. 334–335), «Народну пісню про війну 1812 року» з «Военно-исторического вестника» видання 1912 р. (арк. 336–337).

Цікаво, що в передмові проекту упорядники згадували «ряд цінних робіт» про участь українців у війні з Наполеоном як дореволюційного періоду, так і радянського, до яких, на їхню думку, належали також праці істориків з діаспори: І. Борщака «Наполеон і Україна» (Львів, 1937) та О. Переяславського «Українська збройна сила в наполеонівських війнах 1812–1814 рр.» («Табора», Варшава, 1933–1935). Упорядники зазначали, що в літературі «немає повного послідовного зображення всієї сукупності фактів і подій, пов'язаних з участю українського народу в боротьбі з наполеонівською навалою» (арк. 6). Ця частина вступної статті не увійшла до видання 1948 року.

Варто звернути увагу також на представлену у збірнику бібліографію. Список літератури у проекті 1945 р. налічував 60 позицій (арк. 361–365). При друці його зменшили до 47 видань. Звісно, що згадувані праці І. Борщака та О. Переяславського, які на той час уже мали репутацію «українських буржуазних націоналістів», з бібліографії вилучили. Утім, навіть цей скорочений варіант не сподобався рецензентові з Москви, який поставив за вину авторам внесення до списку, як можна припустити, політично неблагонадійних, на його думку, видань: «Имеются грубые ошибки в библиографическом указателе». В останній включена «История Отечественной войны» М. Богдановича, пронизанная духом низкопоклонства перед иностранными авторами и дающая неверное освещение войны (умалется роль Кутузова, Багратиона, содержатся ошибки фактического характера). Здесь же фигурирует статья Кабанова «Ополчения 1812 года», в которой автор глумится над русским народом, называя его патриотизм «единственной декорацией чувств, мыслей и поступков»³³.

Цілком зрозуміло, що до бібліографії у проекті, відтак у виданні, не потрапила відома стаття Сергія Єфремова «1812-й рік на Україні» (1913), в якій автор зазначав, що події 1812 р. залишили в українській народній творчості і письменстві дуже скромний слід.

Невідомо, з якої причини з бібліографії вилучили брошуру Г. Гербільського «Українські козацькі полки і українське ополчення у Вітчизняній війні 1812 року», яка була включена до списку літератури у проекті 1945 р. (арк. 361). Невже лише тому, що в ній не фігурували «геніальні» вказівки класиків марксизму-ленінізму, не вказувалося, що марксистсько-ленінська методологія «єдино правда», не критикувалися праці «українських буржуазних націоналістів»?

З передмови проекту 1945 р. у видання перейшли частини тексту, де йшлося про «геніальні вказівки класиків марксизму-ленінізму», «єдино правдиву марксистсько-ленінську оцінку Вітчизняної війни 1812 року»³⁴. Мабуть, краще усвідомлюючи політичну ситуацію, ці обов'язкові фрази включив до тексту В. Стрельський. (Цікаво, що подібні твердження не зустрічалися у попередніх публікаціях Г. Гербільського, зокрема у згаданій брошурі 1943 року. — *О.П.*) Натомість у передмові видання з'явився фрагмент, якого не було в первісному варіанті: «Українські буржуазні націоналісти фальсифікували факти при вивченні таких питань, як участь України у Вітчизняній війні 1812 року. Найлютіший ворог українського народу М. Грушевський цілком перекинує дійсний зміст і хід подій, що мали місце на Україні в 1812 році...»³⁵. Можна припустити, що відсутність негативної оцінки праць М. Грушевського у проекті, авторам ставили у провину при обговоренні збірника навесні 1947 року. «Обговорення, — як повідомляв начальник науково-видавничого відділу В. Шелудченко, — проведено на високому теоретичному рівні, що допомогло укладачам збірників виправити їх хиби»³⁶. Річ ясна, що то був вимушений крок, який аж ніяк не відображав позицію самих упорядників, проте саме цей аспект поряд із тезою про дружбу зі «старшим братом» відіграв велику роль в оцінці збірника і в пізніший час³⁷.

Як бачимо, історія підготовки цього археографічного видання віддзеркалювала характерні для пануючої ідеології вимоги, які змушували авторів робити небажані поступки і підписуватися під текстами, зі змістом яких вони внутрішньо не погоджувалися, відмовлятися від публічного висловлювання окремих думок, перекреслених цензорами-адептами єдино правильної методології. Водночас праця з архівними документами спонукала істориків до подальшого дослідження теми, і, як слушно зауважив С. Потрашков, упорядники збірника посіли провідне місце серед українських радянських дослідників Вітчизняної війни 1812 року³⁸.

Наприкінці грудня 1947 р. у Львівському університеті імені І. Франка (тут Г. Гербільський працював упродовж 1946–1977 років) відбулася конференція, присвячена підсумкам наукової праці. У програмі конференції першим був зазначений виступ Г. Гербільського на тему «Участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 року»³⁹. За рік вийшов друком науковий збірник з коротким викладом доповідей і повідомлень викладачів університету, де у скороченому варіанті був опублікований виступ Г. Гербільського⁴⁰. Наступним кроком стало опублікування великої, у двох частинах, праці про створення в Україні козачих полків і ополчення та їхню участь у подіях війни 1812 року⁴¹. До 150-річчя Вітчизняної війни 1812 року Г. Гербільський опублікував статтю в «Українському історичному журналі»⁴².

У творчому доробку В. Стрельського теж знаходимо кілька наукових та науково-популярних праць на цю тему, що вийшли друком у 50–60-х роках⁴³.

Обидва професори, кожен у своєму університеті, брали участь у конференціях, присвячених 150-річчю Вітчизняної війни 1812 року та участі у ній українського народу. Однак як для Г. Гербільського, так і для В. Стрельського ця тема з різних причин не стала визначальною у науковій творчості. Слід зазначити, що їхні праці свого часу становили вартісний внесок у вивчення теми. Насамперед це стосується зазначеного збірника, опублікований документальний масив якого не втратив своєї актуальності, хоча специфіка тогочасної епохи залишила негативний слід на принципах добору документів.

Нині далеко не кожна наукова бібліотека має у своєму фонді це раритетне видання. Рідкісними є примірники меморіального характеру. Наприклад, у своїй приватній бібліотеці зберігав примірник збірника відомий український історик Микола Павлович Ковальський (1929–2006). Книжка була дуже дорогою пам'яткою для нього, адже на ній були автографи істориків, яких він уважав своїми вчителями: Григорія Юлійовича Гербільського та В'ячеслава Ілліча Стрельського⁴⁴. Авторка цих рядків також має рідкісний примірник збірника, що походить з особистої бібліотеки В. Стрельського і є дарунком його дочки Лариси В'ячеславівни Шевченко, за який щиро вдячна.

Парадоксом є те, що хоча від часу видання збірника минуло понад 60 років, утім, ані в радянський час, ані за час української незалежності нове видання, яке охоплювало б повніший масив документів про український внесок у розгром армії Наполеона, неоднозначні настрої, що по-різному виявлялися у тогочасному українському суспільстві, так і не вийшло друком. «К сожалению, —

слушно зауважує С. Потрашков, — «этот опыт публикации документов 1812 года так и остался в Украине единичным, хотя архивы Киева, Полтавы, Львова, Житомира хранят массу интереснейших документов эпохи»⁴⁵. До цього можна додати, що музеї України зберігають чимало раритетних пам'яток періоду наполеонівських війн — документальних, мистецьких, речових, вартих представлення в окремому ілюстрованому каталозі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

¹ Український народ у Вітчизняній війні 1812 року: Зб. док. / Центр. держ. іст. архів УРСР; Упоряд.: В.І. Стрельський, Г.Ю. Гербільський; Ред. М. Ляхович. — К.: Вид-во політ. л-ри, 1948. — 148 с.

² *Вяликов В.* Украинский народ в Отечественной войне 1812 года: Сборник документов // Вопросы истории. — 1950. — № 4. — С. 146–148. — Рец. на кн.: Український народ у Вітчизняній війні 1812 року: Зб. док. / Центр. держ. іст. архів УРСР; Упоряд.: В.І. Стрельський, Г.Ю. Гербільський; Ред. М. Ляхович. — К.: Вид-во політ. л-ри, 1948. — 148 с.

³ *Абаліхін Б. С.* Історіографія українського ополчення Вітчизняної війни 1812 р. // Український історичний журнал. — 1962. — № 5. — С. 99–103.

⁴ *Потрашков С.В.* Отечественная война 1812 года в украинской историографии (1917–1991 гг.) // Бородино и наполеоновские войны: Битвы, поля сражений, материалы: Материалы Международной научной конференции. (Бородино, 9–11 сент. 2003 г.) / Сост. А.В. Горбунов. — М.: ИИК «Калита», 2003. — С. 235–243.

⁵ *Бережинский В., Лопатиева Н.* Боевые действия украинского ополчения в Отечественной войне 1812 г. // Минувле і сучасне Волині та Полісся. Україна та Волинь у наполеонівських війнах: Наук. зб.: Матеріали ХLI Міжнародної історико-краєзнавчої наукової конференції, присвяченої 200-річчю війни 1812 року, 11–12 травня 2012 р., м. Луцьк. — Луцьк, 2012. — С. 20.

⁶ *Войцехівська І.Н., Патик В.В.* Історик-архівіст В'ячеслав Стрельський (до 100-річчя від дня народження) // Архіви України. — 2010. — № 3/4. — С. 240–257.

⁷ *Усенко П.Г.* Війна 1812 // Енциклопедія історії України / НАН України. Інститут історії України; Редкол. В.А. Смолій (голова та ін.) — К.: Наук. думка, 2003. — Т. 1: А–В. — С. 536–537.

⁸ ЦДАК України, ф. 2245, оп. 1, спр. 7 (Звіт про діяльність архіву за 1944 р.), арк. 17.

⁹ Там само, ф. 2245, оп. 3, спр. 11 (Особова справа Г. Гербільського), 28 арк.

¹⁰ *Перелигіна О.І.* Катеринослав-Дніпропетровськ у біографії українського історика ХХ ст. Григорія Гербільського // Роль музеїв у культурному просторі України й світу: Зб. матеріалів загальноукр. наук. конф. з проблем музеєзнавства (Дніпропетровськ, 21–22 жовт. 2009) / Дніпропетров. іст. музей імені Д.І. Яворницького; Упоряд. В.М. Бекетова; Голова редкол. Н.І. Капустіна. — Дніпропетровськ: АРТО-ІПРЕС, 2009. — Вип. 11. — С. 181–201.

¹¹ Професор В'ячеслав Стрельський (до 100-річчя від дня народження): Монографія / Наук. ред. І.Н. Войцехівська. — К.: Вид. центр «Київський університет», 2010. — 207 с.: іл.

¹² ЦДАК України, ф. 2245, оп. 1, спр. 2 (Накази Народного комісара внутрішніх справ УРСР, що стосуються діяльності архіву), арк. 3 зв.; спр. 5 (Накази і витяги з

наказів директора архіву по особовому складу), арк. 36; оп. 3, спр. 35 (Особова справа В. Стрельського), 28 арк.

¹³ *Стрельский В.И.* Сибирь в Отечественной войне 1812 года. — Омск, 1942. — 48 с.

¹⁴ *Гербельський Г.Ю.* Українські козацькі полки і українське ополчення у вітчизняній війні 1812 року / Ред. І. Назаренко. — (Москва): Укрвидав ЦК КП(б)У, 1943. — 20 с.

¹⁵ ЦДІАК України, ф. 2245, оп. 1, спр. 7 (Звіт про діяльність архіву за 1944 р.), арк. 12.

¹⁶ Там само, спр. 15 (Звіт про діяльність архіву за 1945 р.), арк. 7.

¹⁷ Там само, спр. 13 (П'ятирічний план комплектування архіву на 1945–1949 рр. та науково-видавничої роботи на 1946–1950 рр.), 18 арк.

¹⁸ Там само, спр. 20 (Звіт про діяльність архіву за 1946 р.), арк. 19.

¹⁹ Там само, спр. 28 (Звіт про діяльність архіву за 1947 р.), арк. 2.

²⁰ Там само, спр. 36 (Звіт про діяльність Архіву за 1948 р.), арк. 21.

²¹ *Потрашков С.В.* Указ. соч. — С. 238.

²² Український народ у Вітчизняній війні 1812 року... — С. 4.

²³ ЦДІАК України, ф. 2245, оп. 3, спр. 35.

²⁴ *Вяликов В.* Указ. соч.

²⁵ *Абаліхін Б.С.* Вказ. праця. — С. 102; *Бутич І.Л.* Публікація документальних матеріалів архівними установами Української РСР // З історії архівного будівництва на Україні / Арх. упр. Укр. РСР. — Х.: Харк. обл. вид-во, 1958. — С. 42; *Прилепішева Ю.* Документальні видання архівних установ з історії України XVI — початку XX ст. (1946–1991) // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвід. наук. зб. — К., 2001. — С. 79.

²⁶ *Абаліхін Б.С., Дунаевський В.А.* 1812 год на перекрестках мнений советских историков. 1917–1987 / Отв. ред. А.Н. Сахаров; Академия наук СССР. Институт истории СССР. — М.: Наука, 1990. — С. 203; Народное ополчение в Отечественной войне 1812 года: Сб. документов / АН СССР. Ин-т истории, Глав. арх. управ., Центр. госуд. военно-ист. архив; Под ред. Л.Г. Бескровного; Сост.: Р.Е. Альтшуллер и др. — М.: Изд-во АН СССР, 1962. — С. 9; *Потрашков С.В.* Указ. соч. — С. 238.

²⁷ ЦДАВО України, ф. 14, оп. 2, спр. 391, арк. 8.

²⁸ Там само, арк. 9.

²⁹ *Яковлев С.О.* Українська радянська археографія. — К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1965. — С. 110.

³⁰ *Потрашков С. В.* Указ. соч. — С. 238.

³¹ Там же.

³² Держархів м. Києва, ф. Р-1535 (Особовий фонд В.І. Стрельського), оп. 1, спр. 28.

³³ *Вяликов В.* Указ. соч. — С. 146.

³⁴ Український народ у Вітчизняній війні 1812 року... — С. 3.

³⁵ Там само. — С. 3.

³⁶ *Шелудченко В.* Перші наслідки науково-дослідної праці архівних органів УРСР // Науково-інформаційний бюлетень / Архівне управління МВС УРСР. — Київ, 1947. — № 1. — С. 12.

³⁷ *Яковлев С. О.* Указ. соч. — С. 110.

³⁸ *Потрашков С.В.* Указ. соч. — С. 238.

³⁹ Архів Музею ЛНУ імені І. Франка. — Програма V наукової сесії Львівського державного університету імені І. Франка. 22–30 грудня 1947 р. — Львів, 1947. — С. 7.

⁴⁰ *Гербельський Г.Ю.* Український народ у Вітчизняній війні 1812 року // Доповіді та повідомлення / Ред. кол.: І.І. Белякевич та ін. — Львів: Вид-во Львів. держ. ун-ту, 1949. — Вип. 2. — С. 18–20.

⁴¹ *Гербільський Г.Ю.* Українські козачі полки і українське ополчення в боях Вітчизняної війни 1812 року // Наукові записки / Львів. держ. ун-т ім. І. Франка; Ред. кол.: І.Д. Донець, В.К. Осечинський, Д.Л. Похилевич. — Львів; Х.: Вид-во Харків. держ. ун-ту, 1953. — Т. 25. Серія історична. Вип. 5. — С. 90–111.

⁴² *Гербільський Г.Ю.* Участь українського народу у Вітчизняній війні 1812 р. // Український історичний журнал. — 1962. — № 5. — С. 24–34.

⁴³ Див.: Показчик наукових праць та редакційна діяльність (В.І. Стрельського) // Професор В'ячеслав Стрельський (до 100-річчя від дня народження) / Наук. ред. І.Н. Войцехівська; Авт.: І.Н. Войцехівська, Н.А. Коломієць, І.М. Мага та ін. — К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет». — С. 140–141, 143–144.

⁴⁴ *Ковальський М.П.* Джерелознавчі ідеї професора В'ячеслава Стрельського // Проблеми архівознавства і джерелознавства. — К., 2001. — Вип. 4: 3б. наук. пр. до 90-річчя від дня народження професора В.І. Стрельського. — С. 54.

⁴⁵ *Потрашков С.В.* Указ. соч. — С. 238.

Стаття надійшла до редколегії 27.11.2012.